

Externí posesivita

TV-out
Žďárek–Jilemnice, 2007

Jan Křivan

Co je to externí posesivita

- sémantický vztah posesora (vlastníka) k posesu (vlastněnému) je vyjádřen tím, že posesor je zakódován v jádrovém gramatickém vztahu
 - tzn. posesor je syntakticky buď subjektem, přímým objektem, nepřímým objektem nebo dativem v nominativně-akuzativním jazyce, nebo ergativem či absolutivem v ergativním jazyce
- posesor se nachází v jiné složce než posesum
- posesor je sice formálně zakódován jako argument predikátu, není však vyžadován argumentovým rámcem samotného slovesa
 - toto kouzlo utváří podstatu EP konstrukcí

2

Příklady

- Matka myje dítěti vlasy.
predikát posesor posesum

ale i

- Poničil mi auto.
- Dítě mi sedí za krkem.
- Zlomil mi ruku.
- ?Bolí mě hlava.

3

Pit'hoovy příklady proti dat. pos.

- Uřízl ženě jazyk (její/vepřový).
- Usekl ženě ocásek (jen vepřový).
- Usekl psovi ocásek (jen jeho).

- jedná se prý o obsahovou interpretaci vnější jazyku; dativ má v obou případech stejný význam: bene/maleficient

4

Proč není EP totéž co beneficent

- Ukradla mu z knihovny knížku.
 - pro něj (recipient s prospěchem)
 - jeho knížku/z jeho knihovny = EP
- Petr prodal Pavlovi barák.
 - recipient
 - beneficent (zprostředkování prodeje) = EP
 - maleficient (za jeho zády) = EP

beneficent např. zde:

- Švadlena mu ušila oblek. (teprve vzniká)
- Petr zahrál Pavlovi na klavír.

- hranice neostře, v centru jsou ale EP a bene/maleficient jednoznačně oddělitelné

5

Typologické hierarchie

- životnosti: os. zájmena 1./2. osoby > os. zájmena 3. osoby > vlastní jména > ostatní životná jména > neživotná jména
 - v češtině: Zlomil mi/jemu/Petrovi/tátovi ruku, ale *Rozbil domu okno.
- nezcizitelnosti: část těla > část celku > ostatní nezcizitelná > zcizitelná + blízká > zcizitelná + vzdálená > nevlastnitelná
 - v češtině: včetně zcizitelných vzdál.: Kámen mi spadl na dvůr.
- predikátů: predikát zasahující pacienta > dynamický nezasahový predikát > stavový predikát
 - v češtině jen jeden stavový: Vidí nám do zahrady.

6

Typická EP konstrukce

- v pozici posesora se vyskytují živí lidé zastoupeni osobním zájmenem
- pro evropské jazyky platí, že posesum je syntakticky předložková fráze nebo objekt
- posesum je částí těla
- v evropských jazycích sémantický rys mentální „zasaženosti“ – posesor je „ovlivněn“ tím, co se děje na posesu.
 - Tento rys odlišuje externěposesivní konstrukce od interněposesivních. U IP je často vztah mezi posesorem a posesem oproti očekávání porušen.
 - Spálil mi vlasy. × Spálil moje vlasy.

7

Možná EP v češtině

- Fordu ulomil zadní stěrač.
 - Autu se protáčí kola.
 - Mobilu nefunguje displej.
 - Stromu se zlomila větev.
 - Slavii se zranil brankář Kozáčík.
- tyto příklady narušují platná tvrzení o EP v jazycích evropského areálu (Haspelmath, König)
- narušil jsem ovšem i jejich tvrzení o němčině

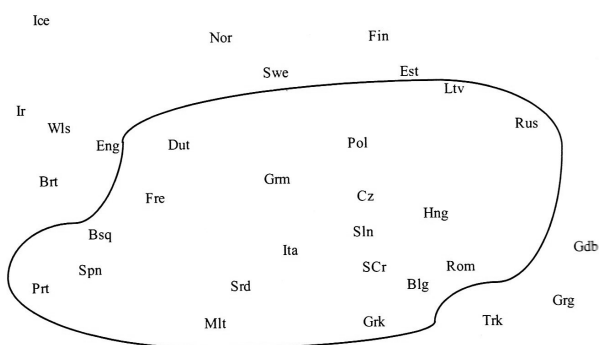
8

Areál a genealogie

- rys EP je vlastní evropskému jazykovému areálu (do nějž nepatří angličtina)
- čeština má podobnou EP jako němčina, polština, dokonce i maďarština je schopna vyjádřit EP pomocí dativu
- dativní EP vyjadřuje i baskičtina
- ruština je naopak výrazně odlišná (dativní EP je syntakticky i sémanticky výrazně omezena, u posesa v subjektu není možná)
 - U menja kružitsja golova.
 - u mě točí se hlava
 - »Točí se mi hlava.«
- EP po celém světě, ale formální vyjádření je vlastní každému areálu
- rys se šíří kontaktem? střední Evropa (čeština, němčina) jako produktivní centrum dativní EP?

9

Rozšíření dativní EP v Evropě

10

EP a aktuální členění

- podle některých studií je důležitou funkcí EP prezentace posesora jako tématu (např. v májském jazyce tʷutujil).
- v severoamerickém jazyce creek je v subjektové pozici posesa externí posesor tzv. topikalizován (v rámci konstrukce posunut na přední místo ve větě)
- externí posesor obvykle vyjadřuje známou informaci
- v češtině podobné, zasažený externí posesor je obvykle kontextově zapojen
- naznačuje to i implikační hierarchie životnosti (viz na prvním místě osobní jména)
- v češtině v ohnisku, pokud je důraz na vztah predikát-posesum
 - Matka pracuje v kadeřnictví, kam chodí i známé osobnosti.
 - Zrovna včera stříhala vlasy Petrovi Nárožnému.
- Topikalizace není v češtině gramatická, ale tematická pozice je typická.

11

Diskuse?

Základní literatura:

- **sborník** Payne, Doris L. & Barshi, Immanuel (eds.) *External Possession*. 3–29. Amsterdam: Benjamins, 1999.
 - **úvodní kapitola** Payne, Doris L. & Barshi, Immanuel. *External Possession: What, Where, How, and Why*.
 - **areální perspektiva** Haspelmath, Martin. *External Possession in a European Areal Perspective*.
- **čeština** Fried, Mirjam [v tisku]. *Plain vs. situated possession in a network of grammatical constructions*. Ke stažení na homepage M. Fried <http://slavic.princeton.edu/people/faculty/MirjamFried>

Díky za pozornost.

jan.krivan@seznam.cz

12